

Evolution of the knowledge of Iranian studies in Bosnia and Herzegovina

Namir Karahalilovic

Assistant Professor of Persian Language Department, University of Sarajevo. Email namir.karahalilovic@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 9 August 2022

Received in revised

form:

17Dece 2022

Accepted: 24 Dece 2022

Published online:

5Janu2023

Keywords:

Iranian studies,
Iranolog ,
Bosnia and
Herzegovina.
Persian language and
literature,

1. Abstract

Iranian studies in Bosnia and Herzegovina have a long history. For a long time, scientists and writers of this region have been familiar with the various elements of Iranian culture. From the beginning of the 20th century, the activities of Bosnian Iranologists began in a contemporary scientific and academic style. But there is still a long way to reach the desired point. According to the necessity of getting acquainted with Iranian studies in the universities of Bosnia and Herzegovina, in this article, we intend to describe the general history of Iranology in this country, introduce some prominent figures in this field, and briefly introduce and evaluate their actions and scientific and research works. Then, the future prospects of Iranian studies in Bosnia and Herzegovina and the possible axes of its development should be mentioned. The research method in this article is the historical method and is based on field information

2- Introduction

In a general view, the subject of Iranian studies can be introduced as the study of various aspects of the history, culture, language and literature of Iran, from the ancient period to the present day. It is important that information and awareness about Iran in Bosnia and Herzegovina is not small. According to preliminary studies, an acceptable list of studies

conducted in the scientific community of Bosnia and Herzegovina is available, of course, in most fields of history, language and Persian literature has been realized and continues. There are also various researches about the culture and art of Iran in a specialized way and with a time limit in general, and this collection has been able to obtain useful information in the field of Iranology. For example, Bosnian researchers have written numerous works on the architecture of the Safavid period, or the art of carpet weaving in the same period, and have conducted more limited or extensive research on some topics, some of which are of great importance. However, in the scientific and academic field in Bosnia and Herzegovina, exclusively Iranian studies is devoted to studies in the field of Persian language and literature. This favor of Persian language and literature has several reasons that will be discussed in this article.

3- Materials & Methods

Although the acquaintance of the people of Bosnia and Herzegovina with Iranians was indirectly through educated people, but the depth and influence of Iranology through the Persian language and literature has ancient roots. According to the periodization of the presence of Iranian thinkers in Bosnia and Herzegovina, this era can be called Divided into three periods. The classical period, the middle period and the contemporary period. In the contemporary period, scientific endeavors have found a more coherent and better order. This research intends to answer the question that what is the field of activity of Bosnian researchers and Iranologists of this land about Iran? What scientific works in the field of Iranian studies have been compiled and compiled in Bosnia and Herzegovina? The research method in this article is historical and field research.

4- Discussion of results & conclusions

The research showed that the educated people of Bosnia and Herzegovina had a long familiarity with Iranian literature, language and culture. According to the history of Iranology in Bosnia and Herzegovina, the people of this region were familiar with various elements of Iranian culture and civilization for centuries, and they felt and touched them closely, directly, even in their daily lives. For this reason, it can be firmly and confidently acknowledged that Iranian studies, for Bosnian Iranian scholars, did not and does not mean foreign studies. In fact, Iranian

studies, in the opinion of Bosnian Iranian scholars, is to a large extent self-knowledge. Bosnian educated people in Iran have made a significant contribution to the expansion and promotion of Persian studies and Persian language and literature in Bosnia.

1. Namir Karakhlilovic, "Looking at the Persian manuscript collections in Bosnia and Herzegovina", a collection of selected articles of the international conference on Persian manuscripts in the Balkans and Central Europe, by: Nematullah Iranzadeh; Ivo Panev; Alireza Pourmohammed, Allameh Tabatabai University, Tehran, 2015.
 2. Persian Learned, Edited by: Shaban Azadi Kanari, Publications of the Secretariat of the Persian Language and Literature Development Council, Tehran, 1377
 3. Ahmed Zildžić, I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn 'Arabi, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2020.
 4. Ahmed Zildžić, "Kasida šîniyya 'Abdullâha al-Bosnawîja na perzijskom jeziku", Prilozi za orijentalnu filologiju, Vol. 62, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2012, pp. 177-214.
 5. Bećir Džaka, Naša narodna epika i Firdusijeva Šahnama, Svjetlost, Sarajevo, 1976.
 6. Bećir Džaka, Historija perzijske književnosti, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 1997.
 7. Đenita Haverić; Amela Šehović, Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku, Institut za jezik, Sarajevo, 2017.
 8. Đenita Haverić, Kontrastivna analiza pravih prijedloga u perzijskom i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku, Kulturni centar I. R. Iran – Al-Hoda, Sarajevo, 2006
 9. Džemal Čehajić, Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1986.
 10. Fevzi Mostarac, Bulbulistan, Sa perzijskog jezika preveo: Džemal Čehajić, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
 11. Hafiz Širazi, Divan, S perzijskog preveo Bećir Džaka, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2009.
 12. Hamid Algar, "Perzijska književnost u Bosni i Hercegovini", Beharistan, Broj 3/4, Ljeto/jesen 2001, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, 2001, pp. 165-182
-

13. Haris Dervišević, "Sarajevska kermanska halija (tepih) iz Mahana", Prilozi za orijentalnu filologiju, No. 65, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2016, pp. 275-293.
 14. Omer Hajjam, Rubaije, Prijevod: Safvet-beg Bašagić, Tugra, Sarajevo, 2000.
 15. Namir Karahalilović; Munir Drkić, Ahmed Sudi Bošnjak – komentator perzijskih klasika, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2014 129 str. (elektronsko izdanje); Fondacija "Baština duhovnosti", Mostar, 2014.
 16. Mubina Moker; Denita Haverić, Perzijsko-bosanski rječnik, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2010.
 17. Munir Drkić, Višejezičnost u Mesneviji Dželaluddina Rumija, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, ۲۰۱۶.
 18. Nusret Isanović, Safavidska umjetnost: sjajenje ideje perzijske metafizike, El-Kalem – Centar za napredne studije, 2016.
 19. Safvet-beg Bašagić, Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine, Svjetlost, Sarajevo, 1986.
 20. Šaćir Sikirić, Gramatika perzijskog jezika, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1952.
 21. Šaćir Sikirić, "Sūdī kao komentator Šādijina Gulistana", Prilozi za orijentalnu filologiju, I/1950, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1950, pp. 51-67.
 22. Šaćir Sikirić, Perzijska hrestomatija, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1955, 299 pp.
 23. <https://bastinaduhovnosti.com/tradicija-mesnevihanstva-u-bosni-i-hercegovini-2/>.
 24. https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/21/20/83.
 25. https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/36/35/143.
-

Cite this article: Karahalilovic, Namir ; The historical course of Iranian studies in Bosnia and Herzegovina

. *Journal of Iranian and Islamic studies*.vol 12. No4, Pages110-125.

Doi: 10.30484/JII.2023.3092

© The Authors; **Namir Karahalilovic**

Publisher: National Library and Archives of the I. R. of Iran

Doi: 10.30484/JII.2023.3092

سیر تحول دانش ایران شناسی در کشور بوسنی و هرزگوین

نامیر کارا خلیلوویچ،

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سارایوو بوسنی و هرزگوین. ایمیل: namir.karahalilovic@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

ایران شناسی در کشور بوسنی و هرزگوین پیشینه‌ای طولانی دارد. از دیر باز، دانشمندان و ادیبان این مرز و بوم، با عناصر مختلف فرهنگ ایران زمین آشنایی داشته‌اند. از اوایل قرن بیستم، فعالیت‌های ایران شناسان بوسنیایی به سبک معاصر علمی و دانشگاهی آغاز شد. لیکن هنوز برای رسیدن به نقطه مطلوب راه داری در پیش است. بنابر ضرورت آشنایی با ایران شناسی در دانشگاه‌های کشور بوسنی و هرزگوین در این نوشته، برآنیم تا ضمن تشریح تاریخچه کلی ایران شناسی در این کشور، به معرفی برخی شخصیت‌های برجسته این حوزه بپردازیم و به اجمال اقدامات و آثار علمی و پژوهشی آنان، معرفی و ارزیابی شوند. سپس به چشم‌انداز آینده رشته ایران شناسی در بوسنی و هرزگوین و محورهای احتمالی توسعه آن، اشاره شود. روش پژوهش در این مقاله روش تاریخی است و مستند به اطلاعات میدانی است

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۳

تاریخ نشر آنلاین: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵

واژه‌های کلیدی:

ایران شناسی،
ایران شناسی بوسنیایی،
بوسنی و هرزگوین،
زبان و ادبیات فارسی

استناد: کارا خلیلوویچ، نامیر: (۱۴۰۱) سیر تاریخی ایران شناسی در کشور بوسنی و هرزگوین، مجله مطالعات ایرانی و اسلام، دوره ۱۲، ش ۴، صص ۱۱۰-۱۲۵.

Doi: 10.30484/JII.2023.3092

© نویسنده: نامیر کارا خلیلوویچ،

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

مقدمه

در یک نگاه کلی می توان موضوع ایران شناسی را عبارت از مطالعه در زمینه ابعاد گوناگون تاریخ و فرهنگ و زبان و ادب ایران زمین، از دوره باستان تا امروز معرفی کرد. گرچه این مقاله به تاریخ کلی آشنایی مردم بوسنی و هرزگوین با ایرانیان نخواهد پرداخت اما دانستن این موضوع حائز اهمیت است که اطلاعات و آگاهی از ایران در کشور بوسنی و هرزگوین اندک نیست. بنابر مطالعات مقدماتی فهرست قابل قبولی از مطالعات صورت گرفته در جامعه علمی کشور بوسنی و هرزگوین، تاکنون، موجود است که البته در بیشتر زمینه های تاریخی، زبان و ادبیات فارسی تحقق یافته و کماکان ادامه دارد. پژوهش های مختلفی نیز درباره فرهنگ و هنر ایران بصورت تخصصی و با محدودیت زمانی به صورت کلی موجود است که این مجموعه توانسته اطلاعات مفیدی در زمینه ایران شناسی بدست دهد. به عنوان مثال، محققان بوسنیایی آثار متعددی درباره معماری دوره صفوی، (Nusret Isanović, 2016) یا هنر قالی بافی در همان دوران، نوشته اند. (Haris Dervišević, 2016: 275-293) و در برخی موضوعات تحقیقات محدودتر یا گسترده تری انجام داده اند که برخی از آنها از اهمیت بسزایی برخوردارند. اما، در عرصه علمی و آکادمیک در کشور بوسنی و هرزگوین، انحصار ایران شناسی، اختصاص به مطالعات در زمینه زبان و ادبیات فارسی دارد. این اقبال زبان و ادب فارسی دلایل متعددی دارد که در این مقاله به آنها پرداخته خواهد شد.

مطالعات ایران شناسی در بوسنی و هرزگوین

بنابر مستندات تاریخی آشنایی مردم بوسنی و هرزگوین بویژه تحصیلکردگان و مشاهیر علمی آن به زمان حکومت امپراطوری عثمانی می رسد. از آنجا که زبان فارسی زبان دیوان و دربار عثمانی بوده است، بیشتر ممالک تحت سلطه عثمانی نیز متأثر از زبان فارسی بوده اند. بنابراین

اکثر تحصیلکردگان بوسنی و هرزگوین نیز با زبان و ادب فارسی آشنایی داشته اند. این در حالی است که رفته رفته در تاریخ عثمانی زبان ترکی، زبان رسمی و اداری امپراتوری عثمانی شد و زبان عربی با قوت زبان دینی و مذهبی بود؛ و زبان فارسی، زبان ادب و فرهنگ و آیینی بشمار می آمد. (Hamid Algar, 2001: 165-182) با توجه به این مسأله، بوسنیایی‌ها، با زبان فارسی، از طریق شاهکارهای زبان و ادب فارسی و استادان این عرصه و مشاهیر آن، آشنا شدند و با آن زبان انس گرفته‌اند. تعداد قابل توجهی از نسخ خطی فارسی که در کتابخانه‌ها و نهادهای علمی - تحقیقاتی کشور بوسنی و هرزگوین از آنها نگهداری می‌شود، بر این واقعیت گواهی می‌دهد. (کاراخیلویچ، ۱۳۹۵: ۲۲۹-۲۴۱)

دومین عامل مهم گسترش اسلام در این منطقه تحرکات صوفیانه است که موجبات و زمینه آشنایی ادیبان بوسنیایی با زبان و ادب فارسی را در محافل صوفیانه ای فراهم آورد. این جماعت در مجالس متعدد حضور می یافتند. آنان در خانقاه‌ها و تکایا به خواندن تفاسیر، مثنوی‌های سنایی، عطار و مولوی، و دیوان حافظ می‌پرداختند. اشتغال به ترجمه و شرح این ادبیات فاخر تاثیر بسزایی بر فضای ایران شناسی در بوسنی و هرزگوین داشت. به همین دلیل از همان زمان، رسم مثنوی خوانی بر پا شده که تا امروز هم برقرار است.

<https://bastinaduhovnosti.com/tradicija-mesnevihanstva-u-bosni-i-hercegovini-2>

به دنبال شکل گیری کانون های فرهنگی صوفیانه و نیز استحکام حضور عثمانی در این سرزمین، تعداد قابل توجهی از ادیبان بوسنیایی ظهور یافتند هرچند از نظر شرایط و معیارهای کشور کوچکی مانند بوسنی، این ادیبان، و به‌خصوص کسانی که توفیق ادامه تحصیل در استانبول را یافته بودند، به زبان فارسی مسلط شدند. آنان با ادب فارسی آشنایی یافتند. به زبان فارسی شعر می‌سرودند و بسیاری از آثارشان را به فارسی تالیف و تدوین می کردند.

در میان این بزرگان، می‌توان به افرادی نظیر حسن ضیایی موستاری، درویش پاشا بایزیدگیچ، احمد رشدی موستاری و امثال آنها اشاره کرد. در این میان ادیبان بوسنیایی حتی به نثرنویس فارسی و شرح‌نویسی بر شاهکارهای ادب فارسی روی می‌آورده‌اند. در این زمینه می‌توان از شیخ فوزی موستاری یاد کرد که با تکیه بر سبک «گلستان» سعدی و «بهارستان» جامی، اثر «بلبل ستان» را نگاشته‌است. ضمن اینکه احمد سودی بوسنوی، و شروح وی بر شاهکارهای ادب فارسی، زبازد محافل ایران شناختی سراسر دنیا نیز هست.

در پایان این بحث، باید بر این نکته تأکید کرد که ادیبان بوسنیایی، از شاعران بزرگ دوره کلاسیک ادبیات فارسی (یعنی شاعران سبک‌های خراسانی و عراقی) پیروی می‌کرده‌اند و شاهکارهای ادبی آن چهره‌های ماندگار ادب فارسی را در کارهای ادبی خود الگو قرار می‌داده‌اند.

با تحقیقاتی که از اوایل قرن بیستم انجام‌شده، تأثیر شاعران بزرگ ایرانی بر ادیبان بوسنیایی پارسی سُرّا، به‌صورت مسلم و قطعی اثبات شده‌است. از سوی دیگر، به‌وسیله این تحقیقات، آشنایی نسبتاً خوب و رضایتبخش ادیبان بوسنیایی با جریان‌های عمده سبکی و ژانری ادبیات کلاسیک فارسی به اثبات رسیده‌است. این امر، از نظر تاریخ فرهنگ بوسنی و هرزگوین، حائز اهمیت زیادی است.

البته در اینجا باید اعتراف کرد کشور بوسنی و هرزگوین، سرزمین کوچک است که به لحاظ جغرافیایی هرگز بخشی از قلمرو زبان فارسی (به‌عنوان زبان رسمی کشور) یا همان قلمرو ایران فرهنگی نبوده‌است. از سویی بوسنی و هرزگوین، هرگز با قلمرو زبان فارسی، نیز هم‌مرز نبود. در عین حال، هیچ سند معتبر تاریخی نیز در دست نیست که ادیبان بوسنیایی، زبان فارسی را در ایران و یا قلمرو آن آموخته باشند. اما، با وجود این شرایط نامساعد، آنچه مسلم است در واقع موانعی که سد راه ادیبان بوسنیایی بای آشنایی علمی تر با فرهنگ و زبان فارسی بوده‌است. علی‌رغم این موانع زبان فارسی در میان ادیبان و ادب دوستان بوسنیایی، از جایگاه و محبوبیت

خاصی برخوردار است. علت این جایگاه و محبوبیت خاص، به هیچ‌کدام از جنبه‌های زندگی عادی و روزمره و یا حیات عوام ارتباطی نداشته است. بی‌تردید اشتغال به زبان و ادب فارسی، معمولاً، به مسائلی مانند ثروت اندوزی یا ارتقا موقعیت اجتماعی منجر نمی‌شد. بنابراین دلیل توجه بوسنیایی‌ها به زبان و ادب فارسی، در واقع، چه می‌توانست باشد؟ بدون تردید، دلیل اصلی این توجه، آگاهی کامل ادیبان بوسنیایی از ارزش و عظمت و جایگاه ویژه زبان و ادب فارسی، و به‌خصوص ادبیات عرفانی فارسی، در چارچوب میراث ادبی و معنوی تمام جهان اسلام بود. ظرفیت‌های اجتماعی، رویکردهای همدلانه، محتوای عاطفی و ادبیات عالی با رویکرد اجتماعی و مضامین انسان‌دوستانه، ترکیب عالی دینی و مذهبی در نظم و نثر همه و همه از جمله گیرایی و کانون‌های جاذبه زبان فارسی بود.

وضعیت ایران‌شناسی در بوسنی و هرزگوین معاصر

پس از عقب‌نشینی امپراطوری عثمانی از منطقه بالکان و برقراری حکومت امپراطوری اتریش - مجارستان در اراضی بوسنی و هرزگوین (در اواسط قرن نوزدهم)، روشنفکران بوسنیایی به جریان‌های علمی و فرهنگی مغرب‌زمین توجه بیشتری کردند. این امر باعث شده بود که بوشنیاک‌های اهل علم و فرهنگ، به ادامه تحصیلات خود در مراکز مختلف علمی و فرهنگی اروپای غربی (و به‌خصوص در شهر وین) بپردازند. ایران‌شناسان بوسنیایی نیز از این قاعده مستثنی نبودند.

آغاز ایران‌شناسی در بوسنی و هرزگوین در دوره معاصر، و تداوم رویکردهای تاریخی ادیبان و اهل تفکر در بوسنی با ظهور دکتر صَفَوَت پیگ باشاگیچ (۱۸۷۰-۱۹۳۴) (در اوایل قرن بیستم) مقارن بود. باشاگیچ نخستین بوشنیاک (نام ملی مسلمانان بوسنی است) بوده که به اخذ درجه دکتری در رشته خاورشناسی به سبک معاصر دانشگاهی غربی، در دانشگاه وین، نائل آمده است. وی شخصیتی سخت‌کوش و اهل علم بود که تحقیقات دامنه‌داری در زمینه ادبیات اسلامی در بوسنی نوشت و به شاعران بوسنیایی پارسی‌سُرا توجهی ویژه داشت. (Safvet-:1986

(beg Bašagić) افزون بر این باشاگیچ در زمینه ترجمه آثار ادبی فارسی، خدمات شایانی را به جامعه علمی بوسنی ارائه کرد که در این زمینه باید به ترجمه رباعیات خیام (2000) (Omer Hajjam, Rubaije, Prijevod: Safvet-beg Bašagić) و برخی غزلیات حافظ اشاره کرد.

یکی دیگر از سرآمدن عرصه ایران شناسی با رویکرد زبان فارسی دکتر شاکر سیکیریچ (sacir Sikiric) است. وی نخستین استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سارایوو است که نقش مهمی در بررسی های ادیبانه و تحقیقات زبان فارسی و بوسنیایی ایفا نموده است. اهمیت علمی و پژوهشی دکتر سیکیریچ در این مسأله جلوه می کند که ایشان، نخستین و تاکنون تنها دستور زبان فارسی به زبان بوسنیایی را تألیف کرده است (Šaćir:1952) (Sikirić) از این گذشته، دکتر سیکیریچ درباره میراث ادبی بوسنیایی به زبان فارسی مقالات متعددی تألیف کرد: برای نمونه مقاله انتقادی ارزشمندی درباره شرح سودی بوسنوی بر «گلستان» سعدی نوشت (Šaćir Sikirić, 1950:51-67)

دکتر سیکیریچ همچنین گزیده ای از متون ادبی فارسی را به اضافه بحثی درباره علم عروض فارسی و به همراه ارائه لغتنامه مختصری، گردآوری کرده است (Šaćir 1955: 299) (Sikirić), وی در حوزه ترجمه از زبان فارسی نیز فعالیت متعددی داشته است. در این زمینه، باید به ترجمه چهل و نه حکایت از «گلستان» سعدی و هفده قصه از منابع دیگر، به کوشش دکتر سیکیریچ، اشاره کرد.

دیگر ایران شناس برجسته بوسنیایی، دکتر جمال چهاییچ بوده که فعالیت های ایران شناختی ایشان از اواسط قرن بیستم آغاز شده است. دکتر چهاییچ، پژوهشگر مؤسسه شرق شناسی سارایوو و استاد دانشگاه سارایوو بود. وی نخستین ایران شناس بوسنیایی است که به اخذ درجه دکتری در رشته زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تهران نائل آمد. موضوع پایان نامه دکتری چهاییچ، که به راهنمایی دکتر سعید نفیسی تألیف شده است «تأثیر تحولات اجتماعی در شعر

و نثر ادبیات معاصر فارسی» بوده است. (فارسی آموختگان، ۱۳۷۷: ۹۶-۹۸). علاوه بر این دکتر چهاییچ کتابی را درباره فرقه‌های صوفیانه رایج در یوگوسلاوی سابق نگاشت. (1986 : Džemal Čehajić) افزون بر کارهای تحقیقی، دکتر چهاییچ به ترجمه آثار فارسی به زبان بوسنیایی نیز مبادرت ورزید. در این زمینه، باید به ترجمه اثر «بلبل ستان»، نوشته شیخ فوزی موستاری، به کوشش دکتر چهاییچ، اشاره کرد. (1986 : Džemal Čehajić)

پس از دکتر چهاییچ، دکتر بشیر جاکا نیز از فضایی معاصر بوسنیایی است وی بنیان‌گذار رشته مستقل زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه سارایوو است. ایشان، دومین ایران‌شناس بوسنیایی بوده که به اخذ درجه دکتری در رشته زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تهران موفق شد. دکتر جاکا، کتابی را در زمینه بررسی تطبیقی «شاهنامه» فردوسی و ادبیات حماسی یوگوسلاوی سابق تألیف کرده است. (1976 : Bećir Džaka) این کتاب، برگرفته از پایان‌نامه دکتری وی است، که در دوران تحصیلات دکتر جاکا در ایران و به راهنمایی استاد پرویز ناتل خانلری تألیف شده است. (فارسی آموختگان، ۱۳۷۷: ۱۷۹-۱۸۰) اما، شاهکار پژوهشی دکتر جاکا، بی‌گمان، کتاب «تاریخ ادبیات فارسی از پیدایش آن تا قرن پانزدهم میلادی» (یعنی تا پایان عصر عبد الرحمن جامی) است. (1997 : Bećir Džaka)

این کتاب حاصل زحمات علمی او در بازنمایی تاریخ ادبیات فارسی در دران معاصر است علاوه براین دکتر جاکا در زمینه ترجمه نیز زحمات زیادی کشید. در این باره باید از ترجمه متن کامل «دیوان حافظ» به کوشش ایشان، یاد کرد. (2009 : Hafiz Širazi)

نسل جدید ایران‌شناسان بوسنیایی

فروپاشی یوگوسلاوی بروز تجاوز خونین به بوسنی و هرزگوین که در اواخر قرن بیستم رخ داد، و استقلال یابی مجدد این کشور، ایران‌شناسی بوسنیایی بار دیگر وارد مرحله تازه‌ای شد. این مرحله، حاکی از رونق و پویایی این رشته علمی است. بدون شک، روابط نزدیک‌تر کشورهای بوسنی و ایران، در این زمینه تأثیر زیادی بر رونق ایران‌شناسی و ترویج ادبیات فارسی در این کشور داشته است.

به دنبال چنین وضعیتی، در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم، نسل جدیدی از ایران شناسان بوسنیایی به پا به عرصه علمی نهادند. یکی از مهمترین نتایج فعالیت‌های نسل جدید بوسنیایی در گرایش به ایران و ادب فارسی راه اندازی رشته مستقل زبان و ادبیات فارسی در گروه خاورشناسی دانشکده فلسفه دانشگاه سارایوو است.

یکی از ایران شناسان بوسنیایی از نسل جدید، خانم دکتر جنیتا خاوربیچ است. وی چهار کتاب پژوهشی ذیل را در زمینه زبان فارسی منتشر کرده است:

۱ تحلیل تطبیقی حروف اضافه در زبان فارسی و بوسنیایی (Đenita Haverić, 2006)
این کتاب در اصل پایان نامه کارشناسی ارشد وی است.

۲. زبان و سبک اثر «بلبل ستان»، نوشته فوزی موستاری (که پایان نامه دکتری ایشان است و زیر نظر استاد تقی پورنامداریان تألیف شده است).

(https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/21/20/83)

۳ (تألیف مشترک) واژگان فارسی در زبان بوسنیایی. (Đenita Haverić, 2017)

۴ (تألیف مشترک) واژگان شرقی در اصطلاحات و تعبیرات زبان بوسنیایی.
https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/36/35/143

۵ (تألیف مشترک) فرهنگ فارسی - بوسنیایی. (Mubina Moker 2010)

از موضوعات کارهای خانم دکتر خاوربیچ چنان بر می آید که زمینه اصلی تحقیقات ایشان، لغت شناسی یا همان زبان‌شناسی است. با توجه به نتایجی که تاکنون بدست آورده، می توان خانم دکتر خاوربیچ را بدون کمترین تردیدی، بانی لغت شناسی فارسی در قالب ایران‌شناسی بوسنیایی دانست.

دیگر ایران شناس بوسنیایی از نسل جدید، آقای دکتر احمد زیلجیچ است. آقای دکتر زیلجیچ، استاد فرهنگ و تمدن اسلامی در گروه خاورشناسی دانشگاه سارایوو است. ایشان به اخذ درجه

دکتری در رشته مطالعات خاور میانه دانشگاه برکلی، زیر نظر استاد حامد الگار، نائل شد. رساله دکتری ایشان، که به موضوع دریافت آثار و افکار ابن عربی در قلمرو عثمانی اختصاص دارد، منتشر شده است. (Ahmed Zildžić 2020)

آقای دکتر زیلجیچ، در حوزه میراث ادبی بوشنیاک‌ها به زبان فارسی نیز تحقیق می‌کند. در این زمینه، می‌توان به تحلیل مفصل ایشان بر «قصیده شینیّه»، نوشته عبد الله بوشنیاک، دانشمند و ادیب نامدار بوسنیایی از قرن شانزدهم، اشاره کرد. (Ahmed Zildžić, 2012: 177-214)

دکتر زیلجیچ به همراه یکی از همکارانش، گزیده‌ای از متون ادبیات معاصر ایران را گردآوری و به زبان بوسنیایی ترجمه کرده است. از این گذشته، می‌توان به ترجمه و شرح متن «ارداویرافنامه» به زبان بوسنیایی، و ترجمه کتاب «بهجة التواریخ» (اثر شکر الله شهاب الدین احمد الزکی) به قلم آقای دکتر زیلجیچ، اشاره کرد.

یکی دیگر از مشاهیر بوسنیایی که منصفانه مولوی شناس برجسته ای است و سهم ارزنده در زمینه ایران شناسی و ادب فارسی دارد آقای دکتر منیر درکیچ است. دکتر درکیچ تاکنون دو کتاب تألیفی در زمینه ایران شناسی منتشر کرده است:

نخست: (تألیف مشترک) احمد سودی بوسنوی - شارح آثار کلاسیک فارسی.

(Karahalilović 2014)

دوم: چند زبانی در مثنوی مولوی (که پایان نامه دکتری ایشان است). (Munir Drkić 2016)

کتاب و آثار دکتر منیر درکیچ به دلیل اشتغال بر چند زبانی در مثنوی مولوی، جایزه معتبر بین‌المللی «فارابی» را کسب نمود. که بی تردید این امر، مایه افتخار همه ایران شناسان بوسنیایی است.

افزون بر این، آقای دکتر درکیچ، کتاب‌های «فیه ما فیه» و «مجالس سبعة» مولانا جلال الدین بلخی را نیز به زبان بوسنیایی ترجمه کرده است. بدین ترتیب، و بی‌گمان، ایشان به‌عنوان چهره برجسته مولوی‌شناسی در ایران‌شناسی بوسنیایی و ایران‌شناسی بالکان شناخته شده است.

چشم‌انداز آینده ایران‌شناسی در بوسنی و هرزگوین

بنا بر اطلاعاتی موجود، ایران‌شناسان بوسنیایی، تاکنون، حدود ۳۰ کتاب تألیف و حدود ۴۰ کتاب ترجمه را به رشته تحریر درآورده‌اند. به نظر می‌رسد که این آمار، همراه با مطالب دیگری که در این نوشته آمده است، بر موقعیت متمایز ایران‌شناسی بوسنی و هرزگوین در چارچوب ایران‌شناسی بالکان و اروپا گواهی می‌کند.

با توجه به پیشینه پر بار و ظرفیت فعلی آن، ایران‌شناسی کشور بوسنی و هرزگوین می‌تواند امیدوار آینده روشنی باشد. در عین حال، توسعه این رشته علمی بسیار مهم و ارزشمند، مستلزم برنامه ریزی دقیق و مبتنی بر اصول مشخص علمی و پژوهشی، و حمایت بیش از پیش نهادهای مسئول در هر دو کشور است. به گمان راقم این مقاله، چشم‌انداز آینده ایران‌شناسی بوسنیایی، شامل پنج محور اساسی است:

۱. تربیت نیروهای جوان، با استعداد و علاقه مندی که توان ادامه روال توسعه ایران‌شناسی کشور ما را داشته باشند.
۲. ادامه تحقیقات ایران‌شناسان بوسنیایی در حوزه‌های مد نظر و تلاش برای گسترش این حوزه‌ها.
۳. ایجاد شبکه همکاری با ایران‌شناسان منطقه، اروپا و مغرب زمین به‌طور کل.
۴. ادامه همکاری‌های آغاز شده با برخی مراکز دانشگاهی و پژوهشی ایران (نظیر دانشگاه تهران، دانشگاه اصفهان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، و غیره)
۵. آغاز همکاری با سایر مراکز دانشگاهی و پژوهشی ایران، از جمله کتابخانه ملی ایران.

نتایج پژوهش

تحقیقات نشان داد تحصیلکردگان کشور بوسنی و هرزگوین آشنایی دیرینه با ادب و زبان و فرهنگ ایرانی داشته اند. مطابق تاریخچه ایران‌شناسی در کشور بوسنی و هرزگوین مردم این مرز و بوم، در طول قرن‌ها، با عناصر مختلف فرهنگ و تمدن ایران، آشنایی داشتند و آنها را از نزدیک، به‌طور مستقیم، حتی در زندگانی روزمره خود، حس و لمس می‌کردند. به این دلیل، می‌توان با قاطعیت و اطمینان کامل اذعان داشت که ایران‌شناسی، برای ایران‌شناسان بوسنیایی، معنای بیگانه‌شناسی را نداشته و ندارد. در واقع، ایران‌شناسی، از نظر ایران‌شناسان بوسنیایی، تا حد زیادی، به‌منزله خودشناسی است. تحصیلکردگان بوسنیایی در ایران سهم قابل توجهی در گسترش و ترویج ایران‌شناسی و زبان و ادبیات فارسی در بوسنی داشته اند.

مآخذ

نامیر کاراخیلوویچ، «نگاهی به اندوخته های خطی فارسی در کشور بوسنی و هرزگوین»، مجموعه مقالات برگزیده همایش بین‌المللی نسخ خطی فارسی در بالکان و اروپای مرکزی، به کوشش: نعمت الله ایران زاده؛ ایوو پانف؛ علی رضا پورمحمد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ۱۳۹۵.

فارسی‌آموختگان، تدوین: شعبان آزادی کناری، انتشارات دبیرخانه شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی، تهران، ۱۳۷۷

Ahmed Zildžić, *I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn 'Arabi*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2020.

Ahmed Zildžić, "Kasida šîniyya 'Abdullâha al-Bosnawîja na perzijskom jeziku", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Vol. 62, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2012, pp. 177-214.

Bećir Džaka, *Naša narodna epika i Firdusijeva Šahnama*, Svjetlost, Sarajevo, 1976.

Bećir Džaka, *Historija perzijske književnosti*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 1997.

Đenita Haverić; Amela Šehović, *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku*, Institut za jezik, Sarajevo, 2017.

Đenita Haverić, *Kontrastivna analiza pravih prijedloga u perzijskom i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku*, Kulturni centar I. R. Iran – Al-Hoda, Sarajevo, 2006

Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1986.

Fevzi Mostarac, *Bulbulistan*, Sa perzijskog jezika preveo: Džemal

Ćehajić, Svjetlost, Sarajevo, 1973.

Hafiz Širazi, *Divan*, S perzijskog preveo Bećir Džaka, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2009.

Hamid Algar, "Perzijska književnost u Bosni i Hercegovini", *Beharistan*, Broj 3/4, Ljeto/jesen 2001, Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, 2001, pp. 165-182

Haris Dervišević, "Sarajevska kermanska halija (tepih) iz Mahana", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, No. 65, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2016, pp. 275-293.

Omer Hajjam, *Rubaije*, Prijevod: Safvet-beg Bašagić, Tugra, Sarajevo, 2000.

Namir Karahalilović; Munir Drkić, *Ahmed Sudi Bošnjak – komentator perzijskih klasika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, 2014 129 str. (elektronsko izdanje); Fondacija "Baština duhovnosti", Mostar, 2014.

Mubina Moker; Denita Haverić, *Perzijsko-bosanski rječnik*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", 2010.

Munir Drkić, *Višejezičnost u Mesneviji Dželaluddina Rumija*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2016.

Nusret Isanović, *Safavidska umjetnost: sjajenje ideje perzijske metafizike*, El-Kalem – Centar za napredne studije, 2016.

Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, Svjetlost, Sarajevo, 1986.

Šaćir Sikirić, *Gramatika perzijskog jezika*, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1952.

Šaćir Sikirić, "Sūdī kao komentator Sādijina Gulistana", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, I/1950, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1950, pp. 51-67.

Šaćir Sikirić, *Perzijska hrestomatija*, IP "Veselin Masleša", Sarajevo, 1955, 299 pp.

<https://bastinaduhovnosti.com/tradicija-mesnevihanstva-u-bosni-i-hercegovini-2/>.

https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/21/20/83.

https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/36/35/14